

Ruskoaho

5.4.2024

71/04.01.00/2024

Eduskunnan valtiovarainvaliokunta
kaisa.iso-sipila@eduskunta.fi

O 17/2024 vp

Sote-kustannusten ja -rahoituksen kehitys vuosina 2022-2024

Sote-kustannuksien kehitykseen vaikuttavat hoitotarpeen kasvu, julkisen palvelulupauksen koko sekä työvoiman ja hoitomenetelmien kustannuksien muutokset. Terveyspalveluissa palvelutarpeen kasvu johtuu erityisesti väestön ikääntymisestä. Myös hoitomenetelmät kehittyvät, mikä tuo yhä useampia vaivoja hoidettavaksi terveyspalvelujen piiriin. Ihmisten kasvanut arvostus terveyspalveluille näkyy myös yksityisen terveyspalvelukysynnän kasvuna.

Työvoiman kysyntää on kasvatettu myös julkista palvelulupausta laajentamalla ja säättämällä hoitotakuita, henkilöstömitoituksia ja kiristämällä henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia. Asiakasmäärän kasvua nähdään niin terveydenhuollon kuin sosiaalihuollon puolella, mikä lisää henkilöstön tarvetta. Aiemmin kansalaiset eivät ehkä hakeutuneet niin usein tai sote-palveluiden piiriin.

Työvoimakustannuksiin vaikuttaa henkilöstömäärän lisäksi palkkojen nousu sopimuskorotusten ja palkkaliukumien. Työvoimapula nostaa ansiotasoa kaikilla sektoreilla. Suomessa on aiheutettu työvoimapula laillistetusta sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöstä, kun koulutusmäärät on kuristettu riittämättömälle tasolle suhteessa näiden ammattilaisten kysyntään, eikä työperäinen maahanmuuttokaan ole ollut tarpeeksi rivakkaa. Työvoimapula nostaa palkkakustannuksia niin julkisella puolella kuin yksityisellä puolella, vuokratyövoimassa ja ostopalveluissa.

Hyvinvointialueiden rahoitus ja työvoimakulut

Hyvinvointialueiden rahoituksessa huomioidaan palvelutarpeen ja kustannustason kasvu. Palvelutarpeen kasvun arvio seuraa enimmäkseen ikääntymisen johdosta aiheutuvaa kysynnän kasvua. Laskennallinen rahoitus tarkistetaan jälkikäteen vastaamaan valtakunnallisesti toteutuneita kustannuksia, ettei laskennalliset kustannukset erkane todellisista kustannuksista. Alijäämien kattamisvelvoite pakottaa hyvinvointialueet tasapainottamaan talouttaan nopeasti, mikä laskee toteutuneita kustannuksia.

Työvoimakustannuksien kasvuna käytetään hyvinvointialueiden rahoitusmallissa yleistä ansiotasoindeksiä, mikä ei huomioi kyseiselle sektorille työvoimapulasta aiheutuvaa kustannustason nousua. Hyvinvointialueita koskee kunta- ja hyvinvointialueille sovittelulautakunnan räätälöimä palkkaohjelma, jonka avulla pitkittynyt työmarkkinakriisi laajoinen lakkoineen, jotka uhkasivat jopa kansalaisten henkeä ja terveyttä, saatiin päätettyä. Lisäksi hyvinvointialueilla kustannustasoa nostaa palkkojen yhteensovittaminen. Näiden tekijöiden vuoksi hyvinvointialueilla henkilöstön palkkakustannukset nousevat yleistä ansiotasoindeksiä nopeammin ainakin vuosina 2023-2025.

Sopimusratkaisun myötä vuonna 2023 kustannukset kasvavat kunta-alalla 4,85 prosenttia eli noin 513 miljoonaa euroa vuoden 2022 keskiarvoon verrattuna. Vastaavat

Ruskoaho

5.4.2024

71/04.01.00/2024

luvut hyvinvointialueiden osalta ovat 6,13 prosenttia ja noin 740 miljoonaa euroa. Vuonna 2024 kunta-alan kustannukset nousevat 2,99 prosenttia, eli noin 331 miljoonaa euroa edellisen vuoden keskiarvoon verrattuna. Hyvinvointialalla kustannukset kasvavat 4,15 prosenttia, eli noin 531 miljoonaa euroa.

Vuodelle 2025 sopimuskorotukset eivät vielä ole tiedossa, mutta palkkojen yhteensovittamisen kustannuksia on sovittu hyvinvointialueille noin 2% ja lisäksi kuntien ja hyvinvointialueiden palkkaohjelma jatkuu. Hyvinvointialueilla sopimuskorotukset vuosille 2023 ja 2024 ylittävät yleisen ansiotasoindeksi ennustetun kasvun.

Paikallisten erien osuus kaikista sopimuskorotuksista on huomattavan suuri. Kunta-alalla niiden osuus on noin 40 prosenttia ja hyvinvointialalla peräti noin 55 prosenttia. Nämä osuudet ovat merkittävästi suuremmat kuin vanhoissa kunta-alan sopimuksissa aiemmin tai yksityisen sektorin samaan aikaan solmituissa sopimuksissa.

Pula työvoimasta nostaa palkkoja

Työvoimapula vaikeuttaa palvelujen järjestämistä. Kun kelpoisuusehtoja täyttäviä henkilöitä ei ole palkattavissa riittävästi, kärsivät palvelujen saatavuus, oikea-aikaisuus, laatu ja yhdenvertaisuus. Kynnykset päästä palveluiden piiriin kasvavat. Erilaiset palvelulupauksen laajennukset perustuvat ajatukseen, että niiden toteuttamiseen tarvittava henkilöstö on palkattavissa ja keskimääräisellä työvoimakustannuksella. Kumpikaan näistä oletuksista ei pidä paikkaansa työvoimapulan tilanteessa.

Työvoimapula aiheuttaa palkkojen nousua. Ansiokkaassa opetus- ja kulttuuriministeriön tutkimuksessa "Alikoulutuksen hinta julkisrahoitteisissa palveluissa" arvioitiin lääkäreiden riittämättömien koulutusmäärien aiheuttavan julkisen puolen lääkäreiden työvoimakustannuksiin peräti 110 - 320 miljoonan euron vuosittaiset kustannukset. Tutkimuksessa ei huomioitu vuokra- tai ostopalvelulääkäreiden kustannuksia.

Sosiaali- ja terveysministeriön hyvinvointialueiden vuokratyövoiman käyttöä selvittävän verkoston raportin mukaan vuokratyökulut olivat noin kaksinkertaistumassa vuonna 2023 vuoteen 2022 verrattuna. Raportissa todetaan vuokratyövoiman juuri-syyksi riittämättömän henkilöstön kokonaismäärä. Kun kysyntä ylittää tarjonnan, hinnat nousevat. Raportti kiteyttää: "Työpanoksesta maksettu ylihintaa luo taloudellista tehottomuutta, mikä on vahvasti ristiriidassa koko hyvinvointialuetaloudelle asetettujen kustannussäästötavoitteiden kanssa. Rajallisten resurssien tilanteessa vuokratyöstä maksetut ylisuuret hinnat joudutaan näin ollen säästämään muusta toiminnasta." Jos palvelulupauksesta pidetään kiinni, viimeiset työpanokset joudutaan ostamaan moninkertaisella hinnalla. Tiukan budjettikurin tilanteessa tämä pakottaa karsimaan kustannuksia muualta, mikä luo palveluihin kustannustehottomuusautomaatin.

Vuokratyövoima on vain osa koko yksityisen sektorin tuottamista palveluista julkiselle sektorille. Hyvinvointialueiden ensimmäisenä vuonna talousarvioon verrattuna palveluiden ostot ylittivät ennakoidun 7,2 prosentilla, kun palkkakulut ylittivät talousarvion alle prosentilla. On huomattava, että yksityissektori kamppailee samasta riittämättömästä määrästä osaajia kuin julkinen sektori. Tämä luo painetta palkkoihin ja palveluiden kustannuksiin. Eri selvitysten mukaan vuokratyövoiman ja ostopalvelujen hinnat ovat nousseet erittäin nopeasti. Esimerkiksi vuokralääkäreiden hinnat ovat omaan tuotantoon suhteutettuna hyvinvointialueiden mukaan moninkertaisia, jopa kuusinkertaisia.

Ruskoaho

5.4.2024

71/04.01.00/2024

Hyvinvointialueet haluaisivat vähentää ylikalliiden vuokra- ja ostopalvelutyöntekijöiden käyttöä. Se vaatisi kuitenkin vetoapua valtion taholta, sillä omin toimin se ei ole mahdollista palveluvelvoitteiden puristuksessa, kun suuri este palvelutuotannolle on pula kelpoisuusehdot täyttävästä työvoimasta. Nykyinen tilanne ei ole asiakkaan eikä veronmaksajan etu.

Työvoimapulan korjaaminen edellyttää toimia niin lyhyellä, keskipitkällä kuin pitkällä aikavälillä. Lyhyellä aikavälillä on tärkeä katsoa sääntelyä, eli mitoitusten ja kelpoisuusehtojen oikeasuhtaisuutta huomioiden nykyinen työvoimapula ja arvioida keinoja, miten ammattilaisten kysyntää voidaan vähentää ja työaikaa kohdentaa mahdollisimman hyödyllisesti. Keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä on tärkeä lisätä tarjontaa lisäämällä työperäistä maahanmuuttoa ja kasvattamalla koulutusmääriä työvoimapulaloilla.

KUNTA- JA HYVINVOINTIALUETYÖNANTAJAT KT

Pääekonomisti

Juho Ruskoaho